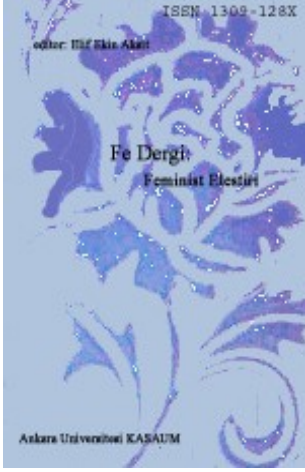

Yayınlayan: Ankara Üniversitesi KASAUM
Adres: Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Cebeci 06590 Ankara

Fe Dergi: Feminist Eleştiri 13, Sayı 1
Erişim bilgileri, makale sunumu ve ayrıntılar için:
<http://cins.ankara.edu.tr/>

‘Dünyayı Yeniden Dokumak’ Shiva ve Mies’den Ekofeminizm

N. Gamze Toksoy

Çevrimiçi yayına başlama tarihi: 10 Haziran 2021

Yazı Gönderim Tarihi: 07.10.2020

Yazı Kabul Tarihi: 27.04.2021

Bu makaleyi alıntılar için: *N. Gamze Toksoy*, **“‘Dünyayı Yeniden Dokumak’ Shiva ve Mies’den Ekofeminizm”** *Fe Dergi* 13, no. 1 (2021), 101-106.
URL: http://cins.ankara.edu.tr/25_8.pdf

Bu eser akademik faaliyetlerde ve referans verilerek kullanılabilir. Hiçbir şekilde izin alınmaksızın çoğaltılamaz.

'Dünyayı Yeniden Dokumak' Shiva ve Mies'den Ekofeminizm

N.Gamze Toksoy*

Ekofeminizm, modernitenin, kapitalizmin ve neoliberalizmin eleştirisini içinde barındıran farklı feminist yaklaşımlarla ve çevreye dair araştırmalarla şekillenmiştir. Maria Mies ve Vandana Shiva tarafından hazırlanan Ekofeminizm kitabı ise 1993'deki ilk baskısının ardından, mevcut sisteme getirmiş oldukları eleştiriler ile bir çok feministe ilham kaynağı olmuştur. Yazarlar, ekofeminizmi hem ataerkil bilim anlayışının hem de doğaya yapılan tahribatın eleştirisi olarak görmüş ve bu ikisi arasında bağlar kurmuşlardır. Mies ve Shiva'nun perspektifinden ekofeminizm sadece akademik araştırma alanı değil aynı zamanda bir siyaset yapma yoludur. İlk basımından beri ekofeminizm kadın çalışmaları için ilham verici bir kaynak olarak önemli rol almış ve bugün hala doğanın yıkımına karşı mücadeleler için bir kılavuz olarak önemini korumaktadır. Bu metinde, Ekofeminizm kitabı temel temalar etrafında incelenmekte ve ekofeminist ekonomik yaklaşımların getirdiği bütünsel eleştirilere dikkatler yöneltilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ataerkillik, ekofeminizm, kendini idame.

'Reweaving the World' Ecofeminism by Shiva and Mies

Ecofeminism is constituted by different feminist approaches and environmental studies including critiques of modernity, capitalism, and neoliberalism. The book Ecofeminism by Maria Mies and Vandana Shiva has been a source of inspiration for many feminists with their criticism of the current system after its first edition in 1993. The authors regarded ecofeminism as a criticism of both the patriarchal science and the degradation of nature, and they established links between these two. From the perspective of Mies and Shiva, ecofeminism is not only a field of academic studies but also a way of doing politics. Since the first edition, ecofeminism has played an important role as a source of inspiration for woman studies and remained valuable today as guides for the struggles against the destruction of nature. In this paper, the book of Ecofeminism is examined around the main themes, and attention is paid to the holistic criticism brought by ecofeminist economic approaches.

Keywords: Patriarchy, ecofeminism, self-sufficiency.

Giriş

2019 Aralık ayından beri yayılmaya devam eden ve dünya genelinde öncelikli sorun vasfını koruyan Covid 19 pandemisi bedenlerimizi ve yaşam alanlarımızı olumsuz yönde etkilediği gibi kültürel ve düşünsel üretimlerimizi de yön veriyor. Birbiri arkasına yayınlanan raporlarda farklı disiplinlerin ekonomik ve sosyal alanda beklenen gelişmelere dair kaygı verici tespitlerini okuyoruz. Çalışma yaşamında belirsizlikler sürüyor. Ev içinin kadınların aleyhine yeniden düzenlenmesi kadına yönelik şiddetin farklı biçimlerini de doğuruyor. Ölümler, hastalığa ilişkin sürekli değişen açıklamalar, havada uçuşan komple teorileri derken gittikçe daha fazla eve/kapana kısıldığımız, izole olduğumuz, yalnızlaştığımız hisleriyle debelenirken kararlı, duru ve bilge bir ses: “ya yeryüzü ile barışacağız ya da hem milyonlarca diğer türün hem de kendimizin soyunu tüketeceğiz” diyor (Shiva ve Mies 2019, 27). Vandana Shiva, doğanın bütün çeşitliliği içinde insanın aslında sadece türlerden biri olduğunu güçlü bir sesle hatırlatarak başlıyor “biyoçeşitlilik bizim canlı müşteregimizdir, yaşamın temelidir. Bizler doğanın efendisi ya da sahibi değil onun bir parçasıyız” (2019, 26).

Aşağıda ana hatlarıyla tanıtılan *Ekofeminizm* kitabındaki argümanlara bakınca, toplumsal hafızamızda derin izler bırakmış vebadan bu yana mikroplara karşı açılmış savaşı, sadece insanlığın hayatta kalma mücadelesi gibi görmek de mümkün olmuyor. Yazarlar, günümüzde yaşanan yıkımların, doğanın tahribatının,

*Dr. Öğretim Üyesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, gamzetoksoy@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-7506-897X>, Yazı Gönderim Tarihi: 07.10.2020, Yazı Kabul Tarihi: 27.04.2021

salgınların ve daha birçok sorunun kaynağına, ancak birbirinden bağımsız düşünülen ve yaşadığımız dünyanın bütünsel kavrayışına engel olan alanları bir araya getirerek ulaşılabileceğini gösteriyorlar. *Ekofeminizm*'i bugün tartışmaya açmak, kadın ve doğanın sömürüsü arasındaki bağı güncel değişimlerle birlikte yeniden değerlendirmemizi sağlıyor. Kitap, kadınların tahakkümü kadar doğanın yıkımını da ataerkillik tarafından yaratılan tarihsel ve toplumsal süreçlerin sonucu olarak görüyor. Bu perspektif, dünyada olduğu gibi Türkiye'deki farklı feminizmlerin de insan ile doğa arasındaki bağı doğa, kültür ayırımının ötesine taşınmasına ve yerelin dinamiklerini içeren bir düşünsel yaklaşımla yeniden gündemleştirmesine katkı sunabilir.

Ekofeminizm

Vandana Shiva ve Maria Mies'in birlikte yazdıkları *Ekofeminizm* kitabı, kadınlar üzerindeki tahakkümün sürdürülmesine hizmet eden mekanizmalarla doğanın tahribatı arasındaki bağları ve ataerkinin hizmetindeki bilim anlayışının bundaki rolünü ince ince işleyen bir kaynak. Gezegenin canlı zenginliğinin efendisi olma arzusunun başka bir ifadeyle doğaya karşı başlatılan savaşın sonuçlarının yıllar öncesinden ön görülebildiğini, farklı coğrafyalarda edinilen deneyimler üzerinden gösteriyorlar. *Ekofeminizm*'i bugün yeniden okumak, tam da karmaşık ve belirsiz açıklamalar, karamsar yaklaşımlar ve komplo teorileri yüzünden dünyaya karşı kendi sorumluluğumuzu üstlenmenin ve dünyaya bütünsel bakmanın her zamankinden daha da zorlaştığı şu günlerde uyarıcı ve canlandırıcı bir etki yayabiliyor.

İlk kez 1993 yılında basılan *Ekofeminizm* kitabı, kapitalist ekonomilerin yarattığı tahribatı, ataerkil bilim anlayışının eleştirisi ile birlikte okuyan metinlerin bir toplamı. Bu kitabı, çıktığı dönemde olduğu gibi bugün de özgün kılan yazarlarının, birbirinden ayrı düşünen coğrafyalarda büyümüş ve akademik üretimlerini yapmış olmalarına rağmen ortak kaygılarını yerelin farklılıklarıyla birlikte aktarabilmiş olmalarıdır. Her iki yazar da biri Güney'de (Hindistan), diğeri Kuzey'de (Almanya) yaşıyor olmasına ve farklı kültürlerle, dillere sahip olmalarına rağmen, araştırmalarını birbirlerinden bağımsız halde "kapitalist ataerkil küresel dünya sistemi" diye adlandırdıkları güce karşı gelmenin yolları üzerine yapmışlardı. Vandana Shiva *Staying Alive* kitabıyla, kırsalda yaşamlarını sürdüren Hintli kadınların, kalkınma politikalarının yıkıcı sonuçlarını nasıl deneyimlediklerini, doğanın yıkımını durdurmak ve kendi yaşam alanlarını korumak için nasıl mücadele ettiklerini ortaya koymuştu (Shiva 1989). Maria Mies ise *Patriarchy and Accumulation on A World Scale* kitabıyla, kapitalist ataerkil sistemin emeğin cinsiyetçi iş bölümüyle kadınlar üzerinde tahakküm kuran mekanizmalarını işlemişti (Mies 1986). Her ikisi de analizlerini ve deneyimlerini akademik kurumların çeperlerini aşarak, kadın ve ekoloji hareketlerinin doğrudan içinden, aktif katılımlarıyla elde etmişlerdi. Her ikisi de bugün küresel boyutta yaşamı tehdit eden sistemin varlığını, kadınları ve yavaş yavaş yok etmekte olduğu doğayı sömürgeleştirmesi sayesinde sürdürdüğünü göstermişlerdi. "Modernleşme", "kalkınma" ve "ilerleme" kavramlarının doğal dünyanın tahribatındaki rolü üzerine yaptıkları eleştiriler, yazarları ortak bir analiz ve perspektif etrafında bir araya getiriyordu. Almanya'dan Himalayalar'a, Kenya'dan Japonya'ya, ekolojik yıkıma karşı verilen pek çok mücadelede, kadınların yaşamın kaynağını korumak ve yok edilmesini durdurmak için benzer kaygılarla hareket ettiklerini fark etmiş ve "...erkek ve doğa arasındaki (indirgemeci modern bilim tarafından 16. yüzyıldan beri şekillendirilen) sömürücü tahakküm ilişkisi ile çoğu ataerkil toplumda hatta modern sanayi toplumlarında bile hâkim olan kadın ve erkek arasındaki sömürücü ve baskıcı ilişkinin birbirine sıkı sıkıya bağlı olduğunu" görmüşlerdi (Shiva ve Mies 2019, 43-45).

2014'de Zed Books'un tekrar bastığı kitabın yeni önsözünde Mies, aradan geçen yıllara rağmen temel argümanlarının geçerliliğini koruduğunu "Kadınların karşı karşıya oldukları zulüm ve doğanın sömürüsü hakkındaki tüm kaygılarımız, hepimizin anası olan Toprak Ana'nın gaddarca öldürülmesi konusundaki tüm öfke ve eleştirilerimiz hala geçerli" sözleriyle ifade ediyor (2019, 28). Onları, *Ekofeminizm*'i yazmaya iten dünya çapındaki dramatik örnekler değişmediği gibi daha da kötüleşmiştir. 1990'ların başında küresel bir tehdit olarak görülen ve kadın hareketinin karşı çıktığı nükleer enerji santralleri, kazalarda yaşanan yıkımlara rağmen inşa edilmeye devam etmiş, ataerkil kapitalizmin ile ona hizmet eden modern bilimin kadınlar üzerindeki tahakkümü ve kadına yönelik şiddet farklı biçimleriyle dünyanın her yerinde artarak sürmüştür. Modern bilimin üreme ve genetik teknolojileri, kadın bedenini ve doğurganlığını hiç olmadığı kadar kontrol eder noktaya gelmiş ve dişil bedeni bir yatırım alanına dönüştürerek metalaştırmıştır. Bugün kadınlara olduğu kadar, farklı ırksal kökenlerdeki göçmenlere ve azınlıklara yönelik şiddet, onların yaşadıkları doğal ortamların geri dönülmez tahribatıyla birlikte devam ediyor. Mies, bütün bu çerçevede, ne yapılabilir sorusunun yanıtının, yıllar önce ifade ettikleri haliyle geçerliliğini koruduğunu vurguluyor: "kendini idame perspektifi" (2019, 36-39).

Ekofeminizm'in ilk bölümlerinde, kendini idamenin neden yaşamsal bir zorunluluk olduğu ve aynı zamanda bir politik mücadele biçimi olarak nasıl kavranabileceğini açıklamak için, dünya genelinde uygulanmış ve bugün artık doğanın yıkımı ile sonuçlanan modern pratiklerin ayrıntılı analizi yapılıyor. Sözü edilen modern pratikler ataerkil bilim anlayışının ürünüdürler. Bu nedenle eleştiriler evvela ilerlemeci, ayrımcı ve cinsiyetçi bilim anlayışına yöneliyor. Kitabın, aydınlanma sonrası ilerlemeci bilim anlayışına getirilen eleştirilere katkısı, bilimsel bilginin nesnellik iddiasının ve evrensel özne tanımının geçersizliğini gösterirken, Batı merkezli bilim anlayışının kadın bedeninin ticarileştirilmesinde ve doğal yaşam alanlarının yok edilmesindeki sorumluluğunu ortaya koymasıdır.

Pozitivist bilimlerin temelde cins ayrımına dayandığını tespit eden ve bu bilimlerin geleneksel yaklaşımlarını sorgulayan ilk dönem feminist araştırmacılar, ampirik malzemelerle verilerin sınıflandırılması ve seçilmesi esasına bağlı kategorik yaklaşımların, toplumsal farklılıkları ve yerel özgünlükleri anlamak için yeterli olmayacağına işaret etmişlerdir. Modern bilimlerin nesnellik ve evrensellik iddialarının aslında hâkim erkek bakış açısından tanımlandığını göstermişlerdir. Zira, bilimsel incelemeye değer görünen konular uzun yıllar kadın deneyimlerini dışarıda tutmuş bu da kadınların üretken oldukları alanların bilgisinin aktarılmasına veya değersiz görülmesine neden olmuştur (Mies 1983, Harding 1987, Harding 1991). *Ekofeminizm*, bu tartışmalara katkı sunarken sorunları kadın deneyimleri açısından kavramanın hayati önemini teslim ediyor. Dışta bırakılmış gerçekliklerin ancak bu yolla gün yüzüne çıkarılabileceğini ve birbirinden bağımsız gibi görünen politik mücadele alanları arasında bağ kurulabileceğini gösteriyor. Kadınlar yüzyıllardır farklı biçimlerde bilgi ve deneyim üretmişlerdir. Ancak, erkek merkezli bilim anlayışı kadın deneyimlerini büyük anlatıların içinde önemsizleştirmiştir. Bilimlerin insan ürünü dünyaya ilişkin tarafsız bilgi üretebileceği ve bu bilgilerin evrensel nitelikte geçerliliği olacağına dair varsayımlar, aslında çok küçük bir azınlığın görüşleridir. *Ekofeminizm*'de eleştirilen, bu azınlığın dünyanın geri kalanını sömürecek araçları yaratmış olması başka bir ifadeyle bilimsel araştırmalarla ataerkil şiddet arasındaki bağıdır. Kadın bedenini ve doğayı maddileştiren bilimsel rasyonalite, kapitalist birikimin temel bileşeni ve kapitalist sömürünün itici gücü olmuştur. İlerleme, büyüme, kalkınma gibi kapitalist terimlerle geri kalmış ilan edilen bölgelerdeki yaşamın yıkımına yol açmıştır. "Fakat bu insanlar bizden geride değil bizim çağdaşlarımızdır. Bizden farkları geçmiş bir çağa ait olmaları değil neyin kutsal olduğuna, neyin korunması gerektiğine dair farklı bir algıya sahip olmalarıdır" (2019, 180). Kapitalist ilerlemeci perspektif hem kadın bedenini hem de doğayı kaynak olarak görmüş, üreme teknolojileri kadın bedenini metalaştırırken, ekonomik kalkınma modelleri doğanın sömürüsüne neden olmuştur. Bu bağlamda yazarlar, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini düzelterek ekonomik reformlara ihtiyaç olduğunu vurguluyorlar. Zira, toplumsal refahla ekonomik düzenlemeler birbirinden ayrı düşünülemez. Kadına yönelik şiddetle mücadele, kapitalist ataerkinin yarattığı ve doğal üretim alanlarının tahribatıyla sonuçlanan şiddet ekonomisinden bağımsız düşünülemez. "...toplumu ekonomiye indirgeyen, ekonomiyi piyasaya indirgeyen ve "büyüme" kisvesi altında bize dayatılan, toplumsal ve ekonomik eşitsizlikleri derinleştirirken kadınlara karşı işlenen suçları körükleyen hâkim paradigmayı da değiştirmeliyiz" (2019, 21).

Bu nedenle, kendini idame yollarını aramak, kadınların yüzlerce yıldır doğal alanlardan ürün elde etme yöntemlerini unutturan ve doğanın yıkımıyla sonuçlanan politikaları sorgulamak ve dünyanın dört bir yanında kadınların deneyimlerini ve mücadelelerini ortaklaştırmak elzemdir. Bugün kadınlar, farklı coğrafyalarda ama eş zamanlı olarak yaşamı yeniden üretmek ve doğal alanları geri kazanmak için mücadele ediyor. Birbirinden farklı coğrafyalara, farklı kültürel alışkanlıklara, üretim biçimlerine ve geleneklere rağmen bu mücadeleler kapitalist ataerkinin ikili karşıtlıklarla görünmez kıldığı ortak kaygıları bir araya getirerek yaşamı savunmanın yollarını arıyor. Doğayı insana, kadını erkeğe, üretimi tüketime ve yereli küresele tabi kılan hâkim anlayış ikili kutuplaşmalar yaratarak yaşamın bütünsel algısına engel oluyor. Ekofeminist perspektif, bu ikili ayrımların karşısına yeryüzündeki "yaşamın tamamını kucaklayan bir kozmoloji ve antropoloji"yi koyuyor. Yaşam biçimlerinin çeşitliliğini savunuyor ve doğa ile karşılıklı özen ve sevgiyi içerecek bir ilişki biçimini öneriyor (2019, 46-48).

Her iki yazar da farklı coğrafyalarda şahit oldukları uygulamalarda bu ilişki biçiminin binlerce yıldır kadınlar tarafından çeşitli şekillerde zaten sürdürülmüş olduğunu gösteriyorlar. Dünyanın dört bir yerinde topluluklar, toprağı ele geçirilecek veya sahip olunacak bir alan gibi görmeksizin kendilerini idame ettirebilmişlerdir. Uluslararası şirketlerin tarım politikalarıyla, barajlar, madenler, enerji santralleri, askeri üsler vb. ile insanlar üretim alanlarından ve topraklarından uzaklaşmak zorunda bırakılmış olsalar da yaşam alanlarını terk etmemek için mücadele araçları geliştirmişlerdir. Bu mücadelelerin, mevcut küresel ekonomik sistemde esaslı değişimler yaratması, kendini idame perspektifinin hem Kuzey'de hem de Güney'de kabul görmesine ve

yaygınlaşmasına bağlıdır. Eğer kaynakların sınırlılığından söz ediliyorsa, dünyanın belli coğrafyalarında Kuzey'in zengin ülkelerinde olduğu gibi tüketim biçimleri çeşitlendirilirken öteki coğrafyaların yoksullaşmasının ve sömürülmesinin önüne geçmek mümkün değildir. Endüstriyel büyüme modelinin tüm halklar için zenginlik sağlamayacağı açıktır ve "tüketim kültürü modeli bu gezegende yaşayan tüm insanlara genelleştirilebilir değildir". Bu nedenle Shiva ve Mies, ekolojik yıkımın ve yoksulluğun durdurulabilmesi için varsıl yaşam tarzındaki tüketim alışkanlıklarının da sorgulanması gerektiğini vurguluyorlar. Dünyanın bir tarafında doğal yaşama saygılı ve kendine yeterlilik perspektifiyle üretim yapılmasını savunurken öteki tarafında tüketime dayalı ekonomileri desteklemek mümkün değildir diyorlar: "Hem Brezilyalıların kendi yağmur ormanlarını yok etmemelerini talep edip hem de endüstriyel Kuzey'de örneğin sürekli büyüyen otomobil sektörü ve özel taşımacılık sistemleri aracılığıyla, dünyanın iklimini bozmaya devam edemeyiz" (2019, 393-396).

Mies, ekofeminist yaklaşımın en temelde bireylerin üreticiler ve tüketiciler olarak kutuplaştırılmasına karşı olduğunu vurguluyor. Meta üreten endüstrileşmiş toplumlarda doğanın yok edilmesinin esas sorumlusunun üretim ile tüketim arasındaki, değişim değeri ve kullanım değeri arasındaki bu çelişki olduğunu söylüyor. Var olan sistemde üreticiler kârlarını azamiye çıkarmayı hedeflediklerinden doğaya verdikleri zarara rağmen üretmeye devam ederler. Ancak, aynı zamanda tüketici olarak sağlıklı yaşam koşullarına, temiz havaya, gıdaya ve atıklarını güvenli bir noktada tutmaya ihtiyaçları vardır. Bu çelişki kaçınılmaz olarak ekonomik, ekolojik ve etik krizlere neden olur (2019, 461-462). Benzer şekilde "ekopazarlama" da meta üretimine dayalıdır ve tüketim ilişkilerini, bireysel çıkarıcılığı, genelleştirilmiş rekabeti sorgulamadan yeni bir yatırım alanı yaratır. Bu yüzden "yeşil kapitalizm" diye pazarlanan yatırım alanı da doğanın özel mülkiyete dönüştürülmesine ve metalaştırılmasına hizmet edecektir.

Shiva ve Mies'in savundukları ve dünyanın çeşitli bölgelerinden örnekledikleri ekonomiler ise, büyüme ve kâr amaçlı ekonomilerden oldukça farklıdır. "Kendini idame perspektifi" veya "hayatta kalma perspektifi" ile kurulmuş bu ekonomiler her şeyden önce bağımsızlığı ve ekolojik olarak sürdürülebilirliği hedefliyor. Kendini idame perspektifi en başta temel insani ihtiyaçların meta yaratılarak değil, kullanım değeri yaratılarak karşılanması esasına bağlıdır. Özellikle gıda gibi temel ihtiyaçlarda, yerel ve bölgesel kaynakların kullanımına yönelme ve kendi kendine tedarik temel ekonomik ilke olarak benimseniyor. Bu ekonomiler elbette doğayla ve öteki insanlarla piyasa ve rekabet koşullarının neden olduğu ilişkilene biçimlerini sorguluyor. Doğadaki tüm biyoçeşitliliğin yaşam hakkını savunmak ve insanın da doğanın bir parçası olduğunu kabul etmek gerekiyor. Doğa ile sömürüye dayalı ilişki kurmak aynı zamanda kadın ve erkek arasındaki sömürüye dayalı ilişkinin de sürdürülmesiyle sonuçlanıyor. Bu ekonomilerde cinsiyetçi iş bölümünün sorgulanması, karşılıklı güven, dayanışma ve paylaşım esasına dayalı insan ilişkilerinin yaratılması hedefleniyor ve dünyada kadınların üretim alanlarını savunurken eril tahakküme de karşı çıktıkları örneklerin sayısı artıyor (2019, 487-488). Kapitalist ataerkinin tahakküm sistemleri karmaşıktır ve birbirleriyle bağlantılıdır. Yazarlar, kendini idame perspektifinin üretim ilişkilerini yeniden düzenlerken çok boyutlu bir sorun çözme yaklaşımı gerektirdiğini de vurguluyorlar. Yaşamın yeniden üretilmesi farklı şiddet biçimleri arasındaki bağların görünürleştirilmesini gerektirir. Doğayı ele geçirmeye çalışan teknolojilerle kadın bedeninin metalaştırılması ve sömürülmesi arasındaki doğrudan bağda olduğu gibi. Toplumda var olan sömürüyü ve eşitsizlikleri pekiştirmeyecek şekilde teknolojiler kullanılmalıdır. Benzer şekilde su, hava, toprak gibi müştereklerin ticarileştirilmesine karşı direnen, dayanışma esasına dayalı ve sürdürülebilir çalışma biçimlerini savunan, kültürel birikimi, gündelik yaşam pratiklerini ve deneyimleri önemseyen, iyi yaşamın ve neşenin paylaşılabilir toplulukları çoğaltmayı hedefleyen bir ekonomik perspektif hayatta kalabilmek için acil ihtiyaçtır.

Böylesi bir ekonomik perspektif Türkiye'de yeşermekte olan ekolojik hareketler için de önemini ve aciliğini koruyor. Bugün Türkiye'nin her yerinde yaşanmakta olan çevre sorunlarının, üretim araçlarından mahrum bırakılan ve ataerkin sömürünün farklı biçimlerine maruz kalan kadınların sorununa dönüşmüş olması, kadınların üretim süreçlerine doğrudan katılımını teşvik ediyor ve tahrip edilmekte olan doğaya karşı mücadele zeminini genişletiyor. Hayatta kalma stratejisi olarak kendini idame etme yollarını aramayı, mevcut üretim ve tüketim ilişkilerini sorgulamayı ve buradan toplumsal düzeni yeniden şekillendirme ve formüle etme araçlarını geliştirmeyi zorunlu kılıyor.

Ekofeminizm, halihazırda var olan akıl ile ruh, insan ile doğa karşıtlıklarını sorgulamaya davet ederken, gündelik yaşam politikasına bilinçli bir müdahale yapıyor. Kadınların yüzyıllardır bilgi ve deneyimlerinde var olanı, bitki çeşitliliğini, tohum üretimini ve daha birçok ekolojik yaşam formunu koruyan yöntemleri yeniden toplamanın, güncel ihtiyaçlarla harmanlamanın önemine işaret ediyor. Türkiye'de son yıllarda sayıları artan ve kadınların öncülük ettiği üretim kooperatifleri, yerel örgütler, dernekler veya dayanışma gruplarının çabası

özellikle kırsal alanın bilgisini yaygınlaştırmada kılavuz oluyor ve ekolojik mücadele içinde kadın varlığını görünür kılıyor. Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de de kadınların ekolojik üretim ve tüketim ağındaki ve ekolojik yaşam biçimlerinin sürdürülmesindeki rolü artıyor.

Bu pratiklerin yaygınlaşması kadar *Ekofeminizm*’in önerdiği gibi bu pratiklerle kapitalist ataerkil ekonomik modeller arasındaki farkların kalın çizgilerle altının çizilmesi, kadınların ve doğanın sömürüsüne neden olan üretim ve tüketim ilişkilerini deşifre edecek şekilde feminist politikanın konusu haline getirilmesi büyük önem taşıyor. Türkiye’nin dört bir yanında kadınlar bugün *Ekofeminizm*’in gösterdiği gibi kendini idamenin yaşamsal bir zorunluluk olduğunun farkındalığıyla üretim ilişkilerini yeniden düzenlemeye çalışıyorlar. Termik santrallerine, HES’lere karşı mücadele veriyorlar veya doğal yaşam alanlarını, yollarını, ağaçlarını korumak için direniyorlar. Kadınlar, doğanın tahribatına yol açan kararlara ve modern yöntemlere karşı dünya genelinde sürdürülen hareketlere eklenerek yeni politik mücadele alanları açıyorlar. *Ekofeminizm*, birbirinden ayrı gibi gösterilen bu mücadeleler arasında bağ kurmanın teorik zeminini sağlıyor. Dünyanın dört bir yanından getirdiği örneklerle, yıllar öncesinden başlamış alternatif yollara ve çeşitli direnme biçimlerine içinde yaşadığımız coğrafyadan bakma ve bakışı buraya çevirme fırsatı veriyor.

Elbette Türkiye gibi cinsler arası eşitsizliğin hâkim olduğu toplumlarda, eril şiddet ve sömürünün ortadan kaldırılmasına hizmet edecek güncel politikaların yaratılması, yerel özgünlükleri tarihsel boyutuyla kavrayacak, yaşamın çeşitli alanlarının bilgisini ortaklaştıracak, kadınlar arasında sınıf, etnik köken, yaş gibi farklılıkların neden olduğu ayrımcılıklara duyarlı, çok daha geniş perspektifli politik ekolojik yaklaşımlar geliştirmeye muhtaç. Bu bağlamda, Shiva ve Mies’in *Ekofeminizm*’ine, kadınları tek bir kategori olarak konumlandıkları tespitiyle yöneltilen eleştirileri dikkatlere getirmek gerekiyor. Bu eleştiri, kadınların cinsiyetlerinden kaynaklı yaşadıkları ayrımcılıklara eklenen farklı tahakküm ve şiddet biçimlerini tek bir kimlik kategorisi altında eritme riskine işaret ediyor. Shiva’nın, gelişmiş ülkelerin geri kalmış olarak nitelendirdikleri coğrafyalara yönelik ekonomik kalkınma modellerini eleştirirken Kuzey-Batı Hindistan’dan aldığı kırsal kadın örneği, genel bir kategori olarak sunulduğundan farklı sınıflardan, kastlardan, ekolojik bölgelerden olan kadınların özgün koşullarını göz ardı ediyor. Oysa, kadınların farklılıklarının çevresel yıkıma karşı gösterdikleri tepkiyi nasıl etkilemiş olabileceğini incelemek, doğa, kültür, toplumsal cinsiyet gibi kavramların tarihsel ve toplumsal olarak nasıl yapılandırıldığını dolayısıyla farklı kültürlerde ve zamanlarda nasıl farklılık gösteriyor olduğunu anlamak açısından da büyük önem taşıyor. Ayrıca, kalkınma modellerinin neden olduğu sömürüye ve kadın bedeninin bundan nasıl etkilendiğine odaklanmak, yerelde mevcut olan kültürel dokuyu, kalkınma modellerinden önceki ekonomik ve toplumsal eşitsizlikleri, kadının geleneksel çerçevede içinde yaşadığı tahakkümü, etnik ve dini farklılıkların bundaki rolünü göz ardı ediyor. (Agarwal 1992, 123-125). Öte yandan, Mies ve Shiva’nın metinlerinde kendini hissettiren kadın ve doğa arasındaki ilişkinin özcü tanımı ve kadına ekolojik liderlik sorumluluğunun yüklenmesi de eleştirilere konu oluyor. Kadınlarla doğanın birbirine içsel olarak bağlandığı varsayımı, kadınlar arasındaki güç ve deneyim farklılıklarını ortadan kaldırmaya yetmeyeceği gibi romantik bir “öteki” yaratma riski de taşıyor (Molyneux and Steinberg 1995, 91). Ayrıca, kadın ve doğa arasında kendiliğinden var kabul edilen ilişkinin kentlerde yaşayan kadınlar açısından büyük oranda farklılaştığı ve bu bağlamda üretim ve tüketim ilişkilerinin nasıl yönlendirileceği meselesi de günümüz koşullarında sürdürülmesi büyük önem taşıyan tartışmalar arasında varlığını koruyor. Bu tartışmaları sürdürmenin önemini vurgulayarak, genel bir bakışla *Ekofeminizm*, yaşamın bölünmüş kurgusuna, insanın gittikçe daha çok doğadan kopan ve izole edilmeye çalışılan varlığa dönüşme tehlikesine karşı hayatta kalmanın bilinen en eski yöntemlerinin geçerliliğini hatırlatıyor diyebiliriz. Bölünmüş hayatların, yok sayılan coğrafyaların, üstün görülen yerlerin ortak evi dünyaya yeniden dokunmanın olanaklarını gösteriyor. Shiva ve Mies’in yıllar öncesinde başlattıkları çabaları desteklemenin ve uyarılarına kulak kesilmenin önemi gittikçe netleşiyor:

Gezegenin ve insanların geleceği, insanın gezegen üzerindeki etkisini ne derece anlayabildiğimize bağlıdır. Kendi rolümüzü mekânistik bir dünya görüşüne, endüstriyel ve sermaye merkezli rekabetçi bir ekonomiye ve tahakküm, şiddet, savaş, ekolojik ve insani sorumsuzluk kültürüne dayalı, eski kapitalist ataerki paradigması çerçevesinde kurgulamaya devam edersek, artan iklim felaketleri, türlerin yok oluşu, ekonomik çöküş ve insani adaletsizlik ve eşitsizliğin hızlı yükselişine şahit olacağız (2019, 23).

Kaynakça

- Agarwal, Bina. "The Gender and Environment Debate: Lessons from India", *Feminist Studies*, 18(1), 1992, 119-158.
- Harding, Sandra. *Whose Science? Whose Knowledge?*, London: Open University Press, 1991.
----- *Feminism and Methodology*, Bloomington: Indiana University Press, 1987.
- Mies, Maria. *Patriarchy and Accumulation on A World Scale: Women in the International Devision of Labour*, London: Zed Books, 1986.
----- "Towards a Methodology for Feminist Research," *Theories of Women's Studies* ed. G. Bowles ve Renate D. Kelin, London: Routledge and Kegan Paul, 1983, 117-139.
- Molyneux, Maxine and Steinberg, Deborah L. "Mies and Shiva's 'Ecofeminism': A New Testament?" *Feminist Review*, (49), Sage Publication, 1995, 86-107.
- Shiva, Vandana ve Mies, Maria. *Ekofeminizm*, (Çev.) İlknur Urkun, Kelso, İstanbul: Sinek Sekiz Yayınevi, 2019.
- Shiva, Vandana. *Staying Alive: Women, Ecology and Development*, London: Zed Books, 1989.